

*dr Małgorzata Grzywińska-Rapca*¹

Katedra Metod Ilościowych
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

*dr hab. Mariola Grzybowska-Brzezińska*²

Katedra Analizy Rynku i Marketingu
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Zmiany wydatków konsumpcyjnych rolniczych gospodarstw domowych w latach 1993–2013

WSTĘP

W gospodarstwach domowych rolników dostarczanie środków finansowych na rzecz gospodarstwa domowego, jest realizowane w ramach funkcji produkcyjnej gospodarstwa domowego [Wilk, Rathje, 1982]. Gospodarstwa domowe, których głównym źródłem utrzymania jest praca w gospodarstwie rolnym mogą uzyskiwać środki finansowe również z innych źródeł, podejmując np. pracę najemną poza własnym gospodarstwem rolnym. Niezależnie od rodzaju gospodarstwa domowego wysokość łącznych dochodów uzyskiwanych przez gospodarstwo domowe jest podstawowym czynnikiem wpływającym na poziom życia i stopień zaspokojenia potrzeb konsumpcyjnych członków tej grupy [Grzybowska-Brzezińska, 2013].

Zmiany wpływające na wysokość dochodów zachodzące w rolnictwie w latach 1993–2013 są niezmiernie ważne nie tylko z uwagi na członkostwo naszego kraju w UE, ale także ze względu na efektywność finansowego wsparcia działalności rolników.

Poziom dochodów jest skorelowany z osiąganym przez dany kraj rozwojem gospodarczym. Jego powszechnie stosowaną miarą jest wielkość dochodu brutto przypadająca na jedną osobę/konsumenta [Szabela-Panabińska, 2011]. Niezależnie od klasyfikacji czynników warunkujących zachowania konsumenta ich

¹ malgo@uwm.edu.pl

² margryb@uwm.edu.pl

cechą wspólną jest grupa czynników ekonomicznych. Czynniki te mają największy wpływ na poziom i strukturę wydatków [Grzywińska-Rapca, 2012]. Konsumenti i ich potrzeby wyznaczają cele i motywy gospodarowania w zależności od poziomu osiągniętych dochodów. Oczywiście czynniki takie jak wielkość rodziny, czy wykształcenie wyjaśnia wiele zagadnień związanych modelem konsumpcji danej grupy społeczno-ekonomicznej, ale nie są podstawą zachowań konsumentów [Nevo, 2010]. Stąd również w analizach pozaekonomicznych, np. w psychologii zachowań konsumenckich dochód rozporządzalny nie jest pomijany [Lambkin i in., 2001]. Potrzeby konsumpcyjne gospodarstw domowych znajdują odzwierciedlenie w bieżących wydatkach, zwłaszcza w ich strukturze [Kucińska, Olejniczuk-Merta 2009].

CEL I ZASTOSOWANE METODY

Celem niniejszego opracowania jest analiza sytuacji materialnej rolniczych gospodarstw domowych w ujęciu czasowym (1993–2013) Skoncentrowano się na analizie dochodowych uwarunkowań zachowań konsumentów utrzymujących się z dochodów rolniczych. Jednocześnie podjęto próbę modelowania zależności poziomu wydatków gospodarstw domowych od dochodu.

Do realizacji założonego celu wykorzystane zostały informacje pochodzące ze źródeł wtórnych opublikowanych przez Główny Urząd Statystyczny, dotyczące dochodów i wydatków gospodarstw domowych rolników. Zastosowaną metodę badawczą można określić jako analizę opisową z elementami analizy ilościowej. W szczególności analizowano poziom i strukturę wydatków gospodarstw domowych rolników.

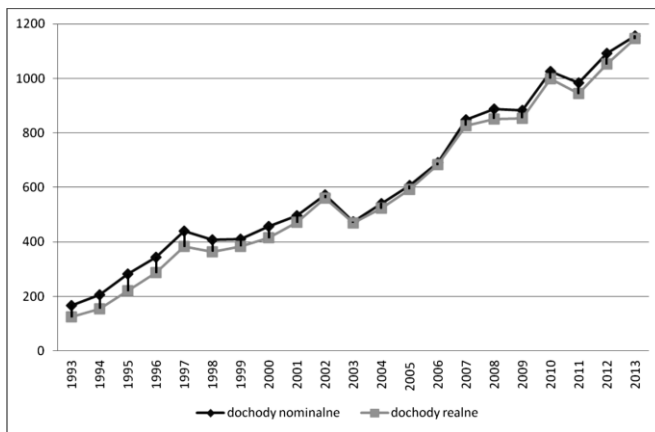
POZIOM DOCHODÓW ROLNICZYCH GOSPODARSTW DOMOWYCH

W badaniach budżetów gospodarstw domowych operuje się najczęściej pojęciem dochodu rozporządzalnego³ (zarówno w ujęciu wartości nominalnych, jak i realnych). Obejmuje on bieżące dochody pieniężne i niepieniężne pomniejszone o podatki dochodowe i składki na obowiązkowe ubezpieczenia społeczne. W nomenklaturze GUS-u dochód rozporządzany jest przeznaczany przez gospodarstwa domowe na wydatki bieżące oraz przyrost oszczędności [Bywalec, 2012]. Aby dochód prawidłowo spełniał rolę miernika możliwości zaspokojenia potrzeb przez gospodarstwo domowe, powinien zostać skorygowany z uwzględnieniem potrzeb konsumentów [Grzywińska-Rapca, 2011].

³ Zgodnie z nomenklaturą Głównego Urzędu Statystycznego.

W badaniach budżetów gospodarstw domowych prowadzonych przez Główny Urząd Statystyczny jednym z kryteriów podziału jest podział na grupy społeczno-ekonomiczne według głównego źródła utrzymania⁴.

W przypadku gospodarstw domowych rolników dochody traktowane są, jako różnica między wartością produkcji rolniczej (wraz ze spożyciem naturalnym) powiększonym o dopłaty związane z użytkowaniem gospodarstwa rolnego (np. tzw. dopłatami unijnymi po 2004 roku) [Bywalec, 2010]. Sytuacja dochodowa rolników w analizowanym okresie systematycznie się poprawiała. Dochody rozporządzalne (nominalne i realne) rolniczych gospodarstw domowych⁵ przedstawiono na rysunku 1.

Rysunek 1. Dochody rolniczych gospodarstw domowych (złoty/osobę w gospodarstwie domowym)

Źródło: [Budżety gospodarstw domowych GUS; 1993–2013], obliczenia własne.

⁴ W przytaczanej publikacji GUS, od lat udostępniane są wyniki badań w ramach analizy budżetów gospodarstw domowych w Polsce uwzględniającej między innymi klasyfikację ze względu na grupy społeczno-ekonomiczne, miejsce zamieszkania, wykształcenia głowy gospodarstwa domowego, poziomu dochodu (np.: ogółem, rozporządzalnego, do dyspozycji itd.) na 1 osobę itd. Prowadzona przez GUS szczegółowa metodologia badawcza (uległa wielokrotnie w okresie 1993–2010 modyfikacji i dostosowań do wymogów Eurostatu – badań HBS (np.: agregacji grup wydatków, ujęcia nowych pozycji w wydatkach itd.). Również w podziale na grupy społeczno-ekonomiczne nastąpiły zmiany: do roku 2000 publikowane były dochody pochodzące z pracy w indywidualnym gospodarstwie rolnym oraz dochody rolników, aktualnie dane dotyczą grupy społeczno-ekonomicznej rolników (a więc dwie wcześniej wspomniane grupy razem).

⁵ Gospodarstwa domowe, których wyłącznym lub głównym (przeważającym) źródłem utrzymania jest dochód z użytkowanego gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie. Dodatkowym źródłem utrzymania tych gospodarstw może być emerytura, renta lub inne źródło niezarobkowe, praca najemna, praca na własny rachunek, bądź wykonywanie wolnego zawodu. Oznacza to, że dochód uzyskiwany ze źródeł dodatkowych jest niższy od dochodów uzyskiwanych z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie (http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/WZ_budżety_gospodarstw_domowych_w_2011.pdf (dostęp: 21.06.2013 r.).

Przedstawione na rysunku 1 dane stanowią dochód rozporządzalny (nominalny i realny), który jest przeznaczany przede wszystkim na wydatki bieżące oraz oszczędności. W analizowanym okresie, obejmującym lata 1993–2013 dochód rozporządzalny w gospodarstwach domowych rolników wzrastał. Dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwie domowym rolników spadał (nominalnie) w latach 1998, 1999 w porównaniu do 1997 r., w 2003 r. w porównaniu do 2002 r.⁶ oraz w 2009 r. w porównaniu do 2008 r. Od roku 2011 można zaobserwować tendencję wzrostową.

ZMIANY POZIOMU WYDATKÓW GOSPODARSTW DOMOWYCH

Wydatki gospodarstw domowych poza dochodem są ważnym czynnikiem różnicującym konsumpcję gospodarstw domowych i bardzo często zaliczane są do determinant najsilniej różnicujących konsumpcję gospodarstw domowych [Słaby, 2006]. Zmiany dochodów są więc głównymi przyczynami zmian w poziomie i strukturze wydatków gospodarstw domowych we wszystkich grupach społeczno-ekonomicznych [Podolec, 2000].

Poziom wydatków nominalnych ogółem gospodarstw domowych rolników, wydatków na towary i usługi konsumpcyjne ogółem (z podziałem na żywność odzież i obuwie, wydatki na użytkowanie mieszkania, wydatki na rekreację i kulturę oraz wydatki na restauracje i hotele) przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Wydatki nominalne na wybrane grupy asortymentowe gospodarstw rolników

Lata	Wydatki (zł/os.)					
	Ogółem	Wydatki na towary i usługi konsumpcyjne				
		Ogółem	Żywność		Rekreacja i kultura; restauracje i hotele	Zdrowie
			Odzież i obuwie	Użytkowanie mieszkania		
1	2	3	4	5	6	
2000	441,99	426,56	288,41	21,54	16,06	
2001	458,6	442,43	294,42	21	16,7	
2002	487,19	468,33	311,9	20,29	16,88	
2003	461,2	443,58	299,99	22,9	18,46	
2004	507,33	482,97	314,19	25,69	20,78	
2005	533,91	508,25	338,66	26,44	19,52	
2006	573,76	553,68	359,41	29,36	20,45	

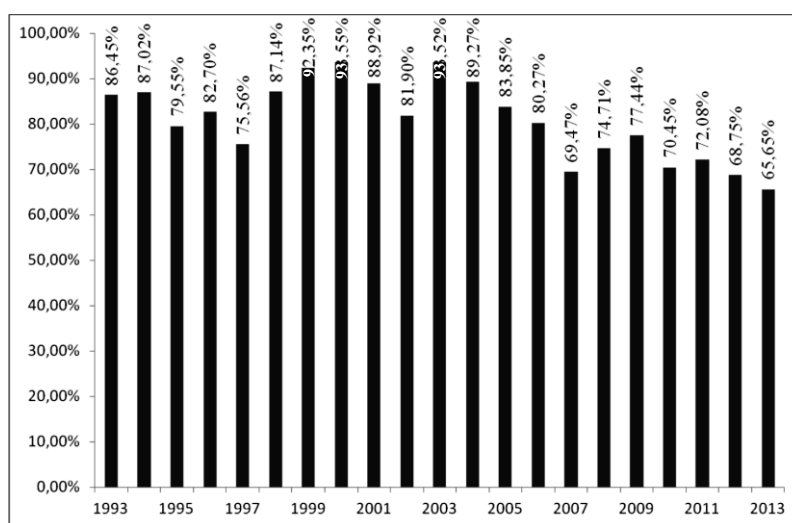
⁶ Wzrost w 2002 r. można stwierdzić, że jest typowy (w tym roku bowiem wskaźnik nożyc cen wyniósł 108,3 – a to oznacza, że był korzystny dla rolników, natomiast w 2003 r. był wyjątkowo niski – 63,9%. W 2010 r. kształtował się też niekorzystnie dla rolników (94,2%). 2010 r. nie można wyjaśniać stricte dopłatami unijnymi, bowiem kurs euro był mniej korzystny niż w 2009 r., chociaż z roku na rok wysokość dopłat wzrasta.

1	2	3	4	5	6
2007	614,96	588,98	378,52	33,98	21,73
2008	693,57	662,98	413,98	45,82	25,3
2009	712	684,59	440,57	45,49	28,83
2010	757,25	721,81	472,87	68,25	35,38
2011	736,02	709,2	414,2	47,14	27,59
2012	784,59	750,46	429,11	53,32	30,8
2013	784,62	759	437,18	50,95	33,23

Źródło: [Budżety gospodarstw domowych GUS; 1993–2013], obliczenia własne.

W tabeli 1 przedstawiono dane dotyczące wysokości wydatków gospodarstw rolników, czyli tych, których głównym źródłem utrzymania są dochody pochodzące z użytkowania gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie. Zauważyć możemy ogólny wzrost wydatków w czasie. Wyjątek stanowi rok 2003, w którym w gospodarstwach rolników odnotowano spadek wydatków na żywność, odzież, obuwie i użytkowanie mieszkania. Zmiana ta wiąże się z faktem, że w 2003 r. był wyjątkowo niski wskaźnik nożyc cen dla rolników i wyniósł 63,9%.

Udział wydatków w dochodach ogółem gospodarstw domowych rolników na dobra i usługi konsumpcyjne przedstawiono na rysunku 2.

Rysunek 2. Udział wydatków w dochodach ogółem gospodarstw domowych rolników w latach 1993–2013

Źródło: obliczenia własne na podstawie [Budżety gospodarstw domowych GUS; 1993–2013].

Wydatki na towary i usługi konsumpcyjne na początku analizowanego okresu stanowiły ponad 95% dochodów ogółem. Na przestrzeni analizowanych lat można stwierdzić tendencję spadkową w przypadku wydatków ponoszonych

w celu zaspokojenia potrzeb na towary i usługi konsumpcyjne. Udział wydatków w dochodach ogółem na przestrzeni 21 lat zmniejszył się o ponad 20% (1993 r. – 86,45%; 2013 r. – 65,65%). Można więc wnioskować, że sytuacja ekonomiczna gospodarstw domowych, których głównym źródłem dochodu jest prowadzenie gospodarstwa rolnego systematycznie się poprawia.

FUNKCJE KONSUMPCJI ROLNICZYCH GOSPODARSTW DOMOWYCH

Podstawowym narzędziem wykorzystanym w analizie wydatków gospodarstw domowych rolników w latach 1993–2013 był liniowy model ekonometryczny trendu.

Szacowana funkcja modelu przyjęła następującą postać:

$$y_t = \beta_0 + \beta_1 x_t + \xi_t \quad (t= 1, \dots, 21) \quad (1)$$

gdzie:

y_t – przeciętne miesięczne wydatki na jedną osobę w gospodarstwie domowym, którego głównym źródłem utrzymania są dochody z rolnictwa;

x_t – przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na jedną osobę w gospodarstwie domowym, którego głównym źródłem utrzymania są dochody z rolnictwa;

β_0, β_1 – parametry strukturalne modelu;

ξ_t – składnik losowy.

Wyniki oszacowania powyższej funkcji regresji wydatków ogółem dla gospodarstw domowych przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 2. Estymacja KMNK, wykorzystane obserwacje 1993–2013 (N = 21)
Zmienna zależna: wydatki ogółem

	Współczynnik	Błąd standardowy	t-Studenta	Wartość p
Const	100,134	20,5481	4,873	0,0001
Dochód rozporządzalny rolników	0,6497	0,0301	21,57	8,03e-015
<i>Wsp. determ. R-kwadrat – 0,9607</i>				

Źródło: obliczenia własne na podstawie [Budżety gospodarstw domowych GUS; 1993–2013].

Empiryczny model ekonometryczny ma następującą postać:

$$\hat{y}_t = 100,13 + 0,649x_t, \quad (2)$$

(20,54) (0,03)

gdzie:

\hat{y}_t – miesięczne wydatki ogółem na 1 osobę,

x_t – miesięczne dochody na 1 osobę.

Wartość parametru przy zmiennej x_t (0,649) mówi, że wraz z przyrostem dochodu w gospodarstwach domowych pracowników o 100 zł wydatki ogółem przeciętnie wzrosną o 64,9 zł.

Współczynnik determinacji skorygowany dla wydatków ogółem ponoszonych przez gospodarstwa domowe rolników przyjmuje wartość 0,962. Oznacza to, że użyta funkcja regresji w 96,0% wyjaśnia kształtowanie się wydatków ogółem tej grupy społeczno-ekonomicznej. Wyliczona statystyka Durбина-Watsona = 1,652 przyjmuje wartość wyższą od DW (dla 21 obserwacji przy $\alpha=0,05$ DW=1,42), co wskazuje na występowanie autokorelacji.

Wartość parametru przy zmiennej czasowej t w przypadku wydatków na towary i usługi konsumpcyjne (0,62) oznacza, że wzrost dochodów o 100 zł/os. w gospodarstwach domowych przeciętnie rocznie może spowodować wzrost wydatków na towary i usługi konsumpcyjne o 62 zł/os. (tabela 3).

Tabela 3. Estymacja KMNK, wykorzystane obserwacje 1993–2013 (N = 21)
Zmienna zależna: wydatki na towary i usługi konsumpcyjne

	Współczynnik	Błąd standardowy	t-Studenta	Wartość p
Const	95,5334	19,764	4,834	0,0001
Dochód rozporządzalny rolników	0,6242	0,0289	21,55	8,20e-015
<i>Wsp. determ. R-kwadrat – 0,9606</i>				

Źródło: obliczenia własne na podstawie [Budżety gospodarstw domowych GUS; 1993–2013].

Wartość współczynnika R^2 wskazuje, że zmienność wielkości wydatków w gospodarstwach domowych rolników jest wyjaśniona w 96,00 % przez zmienność dochodów tych gospodarstw. Zmienności wydatków na towary i usługi konsumpcyjne w 4,00% nie jest wyjaśnione przez model, ale przez czynniki przypadkowe.

Wyniki estymacji modelu wydatków na żywność, odzież i obuwie oraz użytkowanie mieszkania przedstawiono w tabeli 4.

Tabela 4. Estymacja KMNK, wykorzystane obserwacje 1993–2011 (N = 19)
Zmienna zależna: wydatki na żywność odzież i obuwie; mieszkanie

	Współczynnik	Błąd standardowy	t-Studenta	Wartość p
Const	106,806	16,3891	6,517	3,05e-06
Dochód rozporządzalny rolników	0,3341	0,02402	13,91	2,07e-0,11
<i>Wsp. determ. R-kwadrat – 0,9105</i>				

Źródło: obliczenia własne na podstawie [Budżety gospodarstw domowych GUS; 1993–2013].

W oparciu o wyniki przedstawione w tabeli 4 i wzór [1] empiryczny model trendu wydatków na żywość, odzież i obuwie oraz użytkowanie mieszkania w gospodarstwach domowych rolników ma następującą postać:

$$\hat{y}_t = 106,806 + 0,33 x_t \quad (3)$$

(16,38) (0,024)

Współczynnik \bar{R}^2 informuje, że zmienność wielkości wydatków w gospodarstwach jest wyjaśniona w 91,05% przez zmienną czasową, natomiast w 8,95% zmienności dochodów nie jest wyjaśniona przez model.

Wyniki estymacji modelu wydatków na rekreację i kulturę, restauracje i hotele dla gospodarstw domowych rolników przedstawiono w tabeli 5.

Tabela 5. Estymacja KMNK, wykorzystane obserwacje 1993–2013 (N = 21)
Zmienna zależna: wydatki na rekreację i kulturę; restauracje i hotele

	Współczynnik	Błąd standardowy	t-Studenta	Wartość p
Const	-8,6648	2,84969	-3,041	0,0067
Dochód	0,05851	0,004177	14,01	1,82e-11
Wsp. determ. R-kwadrat – 0,9117				

Źródło: obliczenia własne na podstawie [Budżety gospodarstw domowych GUS; 1993–2013].

Analizując ocenę parametru β_1 gospodarstw domowych wywnioskować można, że wzrost dochodu tych gospodarstw o 100 zł na osobę wywoła wzrost ich wydatków na rekreację i kulturę; restauracje i hotele średnio o 5,85 zł na osobę.

Współczynniki determinacji oraz zmienności losowej wskazują na dobre dopasowanie modelu. Użyta funkcja regresji w 91,17% wyjaśnia kształtowanie się wydatków na rekreację i kulturę gospodarstw domowych rolników.

Wzrost dochodów rolników o 100 złotych może spowodować zwiększenie o 29,48 zł wydatków na zdrowie w gospodarstwach domowych (tabela 6).

Tabela 6. Estymacja KMNK, wykorzystane obserwacje 1993–2011 (N = 19)
Zmienna zależna: wydatki na zdrowie

	Współczynnik	Błąd standardowy	t-Studenta	Wartość p
Const	0,568724	1,32349	0,4297	0,6722
Dochód	0,029483	0,001940	15,20	4,38e-0,12
Wsp. determ. R-kwadrat – 0,9239				

Źródło: obliczenia własne na podstawie [Budżety gospodarstw domowych GUS; 1993–2013].

Na dobre dopasowanie modelu wskazuje współczynnik determinacji skorygowany. Użyta funkcja regresji w 92,39% wyjaśnia kształtowanie się wydatków na zdrowie gospodarstw domowych rolników.

Analizując strukturę dochodów i wydatków gospodarstw domowych rolników w latach 1993–2013 możemy zauważyć, że wraz ze wzrostem dochodu rozporządzalnego udział wydatków na dobra podstawowe takie jak żywność, odzież, mieszkanie w wydatkach ogółem maleje. W tym samym czasie wzrasta procentowy udział wydatków na rekreację i kulturę oraz hotele i restauracje, a także na zdrowie w wydatkach ogółem.

ZAKOŃCZENIE

Konsumpcja gospodarstw domowych są silnie powiązane z wysokością dochodu rozporządzalnego, jaki osiągają. Członkostwo Polski w Unii Europejskiej stwarza szanse poprawy sytuacji ekonomicznej w gospodarstwach rolnych. Czynniki poprawy sytuacji ekonomicznej są między innymi dopłaty obszarowe oraz inne instrumenty Wspólnej Polityki Rolnej. Strukturę konsumpcji gospodarstw domowych w dużym stopniu determinuje typ gospodarstwa. Sytuacja ta wynika z tego, że poszczególne typy gospodarstw posiadają odmienną hierarchię potrzeb.

Wyniki estymacji modelu wydatków ogółem wskazały, że z każdej kolejnej dodatkowo zarobionej na osobę w gospodarstwie domowym złotówki, na konsumpcję przeznaczane jest 0,64 zł/os.

Wszystkie modele wydatków ogółem wykazały dobre dopasowanie. Dla wydatków wszystkich grup asortymentowych rozkład reszt był zgodny z rozkładem normalnym.

BIBLIOGRAFIA

- Bywalec C., 2012, *Ekonomika i finanse gospodarstw domowych*, PWN, Warszawa.
- Bywalec C., 2010, *Konsumpcja a rozwój gospodarczy i społeczny*, C.H. Beck, Warszawa.
- Grzywińska-Rąpca M., 2012, *Analiza wydatków gospodarstw domowych na rekreację i kulturę w roku 2010*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 96, Szczecin.
- Grzywińska-Rąpca M., 2011, *Analiza wydatków na towary i usługi konsumpcyjne gospodarstw domowych w Polsce w latach 2000-2009*, „Prace i Materiały Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego”, 4/8, Sopot, s. 384.
- Kucińska A., Olejniczuk-Merta A., 2009, *Konsumpcja w Polsce*, Instytut Badań Rynku, Konsumpcji i Koniunktur, Warszawa.
- Lambkin M., Foxall G., van Raaij F., Heilbrunn, 2001, *Zachowania konsumentów. Koncepcje i badania europejskie*, PWN, Warszawa.
- Nevo A., 2010, *Empirical Models of Consumer Behavior*, BBER Working Paper Series nr 16511.
- Podolec B., 2000, *Analiza kształtowania się dochodów i wydatków ludności*, PWN, Warszawa–Kraków, s. 11.
- Słaby T., 2006, *Konsumpcja. Eseje statystyczne*, Wydawnictwo Difin, Warszawa.

- Szabela-Panabińska E., 2011, *Prognozy nominalnego wynagrodzenia brutto*, „Prace i Materiały Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego”, 4/8, Sopot, s. 467.
- Wilk R.R., Rathje W.L., 1982, *Household archeology*, “American Behavioral Scientist”, Vol. 6, No. 25, s. 621–624.

Streszczenie

W gospodarstwach rolników dostarczających środki dla domowników, realizowany jest dochód w ramach różnych czynności produkcyjnych gospodarstw domowych, których głównym źródłem utrzymania jest praca w gospodarstwie rolnym. Źródłem utrzymania mogą być również środki finansowe z innych źródeł, takich jak podejmowanie zatrudnienia poza własnym gospodarstwem. Niezależnie od typu gospodarstwa domowego kwota dochodu uzyskanego przez gospodarstwo domowe jest głównym czynnikiem wpływającym, na jakość życia oraz stopień zaspokojenia potrzeb konsumpcyjnych swoich członków. Gospodarstwa domowe, których głównym źródłem utrzymania jest praca w rolnictwie to grupa konsumentów o ogromnym potencjale. Zmiany, jakie zaszły w rolnictwie w analizowanym okresie związanym ze zmianą kierunku, specjalizacji i intensyfikacji produkcji przyczyniły się do wzrostu dochodów. Analizując strukturę dochodów i wydatków gospodarstw domowych rolników w latach 1993–2013, możemy zauważyć, że wraz ze wzrostem dochodów do dyspozycji udział wydatków na podstawowe dobra konsumpcyjne (takie jak żywność, ubrania, mieszkania) maleje w całkowitych wydatkach. Zaobserwowano w tym samym czasie zwiększenie odsetka wydatków na rekreację i kulturę oraz hoteli i restauracji, a także wydatków na zdrowie. W roku 2013, który był określany jako rok spowolnienia gospodarczego, w rolniczych gospodarstwach domowych wstąpiła nadwyżka dochodów nad wydatkami tych gospodarstw wynosząca 47,3%.

Słowa kluczowe: gospodarstwo domowe, konsument, dochody, wydatki, funkcja konsumpcji

Changes in Consumer Spending Agricultural Households in the Years 1993–2013

Summary

In households of farmers providing funds for the household, the income is realized in the various production activities of households whose main source of income is to work on a farm. Source of income can also be funding from other sources, such as taking jobs outside outside their own farm. Regardless of the type of household the amount of income earned by the household is the main factor affecting the quality of life and degree of satisfaction of consumer needs of its members. Households whose main source of income is to work in agriculture is a group of consumers with huge potential. Changes that have occurred in agriculture in the reporting period related to the change in the direction of specialization and intensification of production contributed to the revenue growth. The income situation of socio-economic groups after the accession to the EU strongly affected by the surcharge. Analyzing the structure of income and expenditure of households of farmers in the years 1993–2013, we can see that with the increase in disposable income share of expenditure on basic consumer goods (such as food, clothing, shelter) decreases in the total expenditure. Observed at the same time, increasing the proportion of expenditure on recreation and culture and hotels and restaurants, as well as spending on health. In 2013, which was defined as a year of economic slowdown in agricultural household income went up excess expenditure of these households amounting to 47,3%.

Keywords: household, consumer, expenditure, consumption function

JEL: D12, D140, C53